

UN PROTAGONIST AL VIEȚII POLITICE ȘI ECONOMICE DIN ȚĂRILE ROMÂNE ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XVII-LEA: CONSTANTIN BATTISTA VEVELLI

CRISTIAN LUCA*

Protagonist al tensiunilor politice din Moldova, care s-au încheiat în mod tragic în primăvara anului 1633, cretanul Constantin Battista Vevelli a căzut victimă propriilor sale ambiții de a gestiona puterea împotriva voinței și a intereselor boierimii locale, în avantajul unui domn nedorit de către țară și a clientelei sale levantine, al cărei exponent acesta era. Moartea atroce a lui Vevelli, masacrat în „seșul Bahluiului” de către mulțimea dezlănțuită a răzvrătiților ridicați împotriva lui Alexandru Iliaș și a grecilor alogeni, încheia violent cariera politică a negustorului originar din Retimo, localitate din Insula Creta aflată încă la acea dată sub dominația Republicii venețiene.

Constantin Battista Vevelli era descendentul unei familii de negustori și armatori greci, supuși venețieni, implicată activ în comerțul maritim dintre Creta și orașul lagunar, pe de o parte, și Constantinopol și Europa răsăriteană, pe de altă parte. Tatăl său, Battista Vevelli, fiul lui Constantin, participa în 1581¹ la tranzacții comerciale alături de alți greci și de marele negustor constantinopolitan Pietro Galante din Pera², iar în 1586 era amintit în actele ambasadei venețiene de la Constantinopol³ în calitate de coproprietar al unui vas de transport de tipul *karamürsel*⁴. În epoca în care vinul de Creta avea asigurată o bună piață de desfacere în Moldova și, mai ales, la Liov, Battista Vevelli nu a ignorat posibilitatea de a lua parte la afacerile profitabile ce

* Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați.

¹ Fani Mavroidi, *Πρόσωπα και δραστηριότητες το β μισό του 16^{ου} αιώνα*, în „Δωδώνη. Ιστορία και Αρχαιολογία”, Iannina, 1998, p. 100; din 1581 datează și prima mențiune documentară privind un vas comercial cu numele Vevelli, vezi *Ibidem*, p. 116.

² În privința activității sale, vezi Archivio di Stato di Venezia (în continuare se va cita ASV), *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. [pachetul] 265, ff. [fila/filele] 210^v-211^r, ff. 252^v-252^r; *Ibidem*, b. 267, reg. III, ff. 24^v-25^r, ff. 52^v-53^r, f. 55^v, f. 78^r; *Ibidem*, b. 269, ff. 7^v-8^r; *Ibidem*, b. 272, f. 226^v; Nicolae Iorga, *Relațiile comerciale ale Țerilor Române cu Lembergul*, București, 1900, p. 48, p. 85; Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați de la origini până la 1918*, vol. I, Galați, 1994, p. 47.

³ F. Mavroidi, *Ο Ελληνισμός στο Γαλατά (1453-1600). Κοινωνικές και οικονομικές πραγματικότητες*, Iannina, 1992, p. 233; Eadem, *Πρόσωπα και δραστηριότητες*, p. 83.

⁴ În limba italiană: *caramursel* sau *caramusal*=tip de ambarcațiune cu tonaj redus pentru transportul de mărfuri în ape maritime și fluviale; asupra originii acestei nave de transport a se vedea James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Beirut, 1987, p. 1450, care menționează: „name of a peculiar kind of craft built at Karamürsel on the Gulf of Nicomedia, and formerly used for transport service”.

se derulau în aceste zone⁵. Astfel, în anul 1589 el sosea din Creta la Constantinopol, la comanda vasului comercial S. Giovanni Eremita, pe care îl deținea în asociere cu Pietro Galante⁶, transportând, foarte probabil, butoaie cu vin destinate pieței polone. Anul următor același vas – menționat ca și *karamürsel* în registrul bailului Girolamo Lippomano – urma să ajungă cu o încărcătură de vin cretan de la Retimo la Reni, trecând bineînțeles prin Constantinopol, însă din ordinul bailului butoaiele au fost descărcate în capitala otomană și scoase la vânzare pentru a acoperi o scrisoare de schimb neachitată de către proprietarul mărfii⁷. Circa 22 de butoaie din acest transport aparțineau fraților Perdicari, negustori cretani ce exportau vin în Polonia pe traseele de tranzit din Moldova⁸. În octombrie 1591 Battista Vevelli se angaja să transporte de la Constantinopol la Chilia mai multe butoaie cu vin destinate desfacerii pe piața lioveană⁹. Fără a se limita doar la implicarea personală în transportul pe mare al mărfii, Battista Vevelli a participat în mod direct la gestionarea vânzării de vin cretan. În primăvara anului 1596 el se afla la Liov¹⁰, unde se pare că a rămas până în 1599¹¹, însă în 1600 revenise pe mare pe nava sa de transport și se pregătea să ridice ancora la Constantinopol spre a se îndrepta către portul Chilia¹². La 10 august 1600, Battista Vevelli și Michele Cavaco, în calitate de reprezentanți desemnați de către executorii testamentari ai negustorului cretan Michele Servo, îi prezentau la Constantinopol bailului venețian Agostino Nani testamentul defunctului, decedat la Suceava în primăvara aceluiași an, solicitând recunoașterea autenticității și totodată autentificarea notarială a acestui act¹³. În răstimpul 1601-1603, Battista Vevelli ajungea din nou în câteva rânduri la Liov, participând, în calitate de reprezentant al unor asociații ai săi sau ca parte direct interesată, la o serie de litigii comerciale cu diverși negustori greci¹⁴. În acest oraș, cretanul Battista Vevelli se stingea din viață în 1603, foarte probabil ca urmare a unei grave infecții degenerată dintr-o plagă situată deasupra ochiului stâng¹⁵.

Încă din 1601, alături de Battista Vevelli apare Luca Vevelli¹⁶, într-un

⁵ *Le relazioni degli ambasciatori veneti al Senato durante il secolo decimosesto*, seria I, vol. VI, vol. îngrijit de Eugenio Alberi, Firenze, 1862, p. 330; N. Iorga, *op. cit.*, p. 48, pp. 59-60, p. 63, p. 85, pp. 89-90, p. 108, p. 110; Andrei Pippidi, *Esquisse pour le portrait d'un homme d'affaires crétois du XVIe siècle*, în Idem, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, București-Paris, 1980, pp. 127-128 și notele 14-15; Ugo Tucci, *Il commercio del vino nell'economia cretese*, în *Venezia e Creta. Atti del Convegno Internazionale di Studi, Iraklion-Chania, 30 settembre-5 ottobre 1997*, vol. îngrijit de Gherardo Ortali, Venezia, 1998, pp. 196-202; Ioan-Aurel Pop, Cristian Luca, *Date privitoare la zona Dunării de Jos în izvoare venețiene din secolele XVI-XVII*, în „Danubius”, XXII, 2004, doc. IV-V, pp. 41-42.

⁶ F. Mavroidi, *Ο Ελληνισμός στο Γαλατά*, p. 239; Eadem, *Πρόσωπα και δραστηριότητες*, p. 144.

⁷ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 267, ff. 25^v-26^r; F. Mavroidi, *Ο Ελληνισμός στο Γαλατά*, p. 240.

⁸ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 266, ff. 180^v-181^r; N. Iorga, *op. cit.*, p. 95; F. Mavroidi, *Πρόσωπα και δραστηριότητες*, p. 59, p. 68, p. 101, pp. 124-125, p. 138.

⁹ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 267, reg. III, f. 65^r.

¹⁰ N. Iorga, *op. cit.*, p. 107.

¹¹ *Ibidem*, p. 108.

¹² ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti protocolli*, b. 270, ff. 147^r-148^r.

¹³ *Ibidem*, ff. 161^r-163^v; I.-A. Pop, Cr. Luca, *Alcuni documenti veneziani inediti riguardanti i mercanti cretesi Servo e la loro presenza in Moldavia fra Cinque e Seicento*, în „Quaderni della Casa Romana di Venezia”, nr. 3, 2004, p. 75, doc. IX, pp. 80-83.

¹⁴ N. Iorga, *op. cit.*, pp. 107-108.

¹⁵ *Ibidem*, p. 108.

¹⁶ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti protocolli*, b. 271, ff. 49^r-49^v.

document notarial emis la ambasada venețiană de la Constantinopol, iar în anul următor, tot în registrul bailului, se face referire la un anume Giovanni Battista Vevelli ca proprietar al unei nave de transport¹⁷. Ulterior, acesta din urmă participa activ la tranzacțiile comerciale: în iunie 1603 era la Constantinopol ca „patron di vascello”¹⁸, iar în toamna aceluiași an aducea în portul capitalei otomane – în asociere cu negustorul Michele Cavaco din Chios – un transport de vin din Candia¹⁹. În mai 1605, vasul comercial al lui Giovanni Battista Vevelli era autorizat să intre în Marea Neagră spre a încărca dintr-un port neprecizat grâne cu destinația Retimo²⁰. Tot către acest oraș din Insula Creta se pregătea să pornească *karamürsel*-ul aceluiași „Giovanni Battista Vevelli da Rethimo” în aprilie 1607²¹. Acest Giovanni Battista Vevelli era neîndoielnic rudă apropiată a defunctului Battista Vevelli, în vreme ce, pe temeiul surselor contemporane, rezultă că Luca Vevelli a fost fiul amintitului Battista și fratele lui Constantin Battista Vevelli.

În buna tradiție a epocii, Constantin Battista Vevelli purta așadar atât numele bunicului său, cât și pe acela al tatălui său, devenind principalul continuator al activității acestuia din urmă. Cele dintâi informații privitoare la implicarea sa în afacerile comerciale din Levant datează din 18 martie 1615, când la Constantinopol urma să ridice ancora, cu o încărcătură de piei și pește sărat, „vasul [lui] Vevelli, numit Santa Maria del Monte Santo”²². La 22 februarie 1617, Constantin Battista Vevelli îi scria de la Iași bailului Almorò Nani, cerând să i se încredințeze lui Giovanni Battista Locadello, reprezentantul său la Constantinopol, toate mărfurile pe care urma să i le expedieze în capitala otomană²³. La Iași, Constantin Battista Vevelli îi dădea negustorului venețian Francesco Cima, la 15 august 1617, o scrisoare de schimb pentru contravaloarea a 550 de țechini, sumă ce nu fusese achitată nici doi ani mai târziu²⁴. Negustorul cretan contracta numeroase credite și rula capitaluri considerabile, investind în exportul de pește și caviar de la gurile Dunării pe piața venețiană. În vara anului 1619 acesta se afla la Chilia, de unde expediască la Constantinopol, printre alte mărfuri, 50 de butoaie cu morun²⁵. Reprezentantul său în capitala otomană, Giovanni Battista Locadello, urma să i se alăture curând în Moldova, fiind înlocuit ca agent la Constantinopol de fratele lui Bartolomeo Locadello, în vreme ce la Veneția se ocupa de gestionarea afacerilor un alt frate al acestora, Lodovico Locadello²⁶. Cunoaștem date consistente privitoare la activitatea negustorească a lui Vevelli datorită litigiilor comerciale în care acesta era parte, cel mai adesea ca pârât, după cum rezultă din actele conservate în copie în registrele notariale ale bailului venețian de la Constantinopol. Conform acestora, în mai multe împrejurări au fost solicitate dispoziții executorii ale bailului pentru a-l obliga pe Constantin Battista Vevelli să restituie credite neachitate sau contravaloarea unor mărfuri ce îi fuseseră încredințate și pe care le înstrăinase fără

¹⁷ *Ibidem*, f. 76^v.

¹⁸ *Ibidem*, b. 273, f. 89^v.

¹⁹ *Ibidem*, ff. 141^r-143^r.

²⁰ *Ibidem*, b. 297, doc. nenumărat (21 mai 1605).

²¹ *Ibidem*, b. 273, doc. nenumărat (28 aprilie 1607).

²² *Ibidem*, b. 297, doc. nenumărat, *ad datum*.

²³ *Ibidem*, b. 279, ff. 152^r-152^v.

²⁴ *Ibidem*, ff. 163^r-163^v.

²⁵ *Ibidem*, f. 187^r.

²⁶ *Ibidem*, ff. 166^v-167^v.

a le achita. Consistența sumelor vehiculate de către negustorul cretan dă măsura volumului afacerilor pe care acesta le derula.

La 20 februarie 1619, examinând cererea negustorilor venețieni Felice Restici, Francesco Girardi și Giulian Boneri, bailul Almorò Nani dispunea ca reprezentanții la Constantinopol ai lui Constantin Battista Vevelli să achite celor trei suma de 618 florini în contul mărfii pe care Restici o lăsase în Moldova în mâinile cretanului²⁷. La 23 noiembrie 1619 aceiași negustori reiterau solicitarea adresată bailului, arătând că, în ciuda impunerii temporare a sechestrului pe butoaiele cu morun ale lui Vevelli, suma pe care debitorul le-o datora nu fusese încă achitată; în așteptarea unor documente justificative care să probeze indubitabil veridicitatea solicitărilor reclamanților, Almorò Nani amâna adoptarea unei decizii definitive în acest caz²⁸.

În februarie 1619, după investirea lui Gașpar Grațiani în domnia Moldovei, Constantin Battista Vevelli primea dregătoria de mare vameș încă de la Constantinopol, înainte de plecarea croatului către Iași²⁹. La 18 septembrie și 19 decembrie 1619 Vevelli obținea două împrumuturi – 243 de țechini, respectiv 857 de țechini – de la marele hatman Bernardo Borisi, iar actele care atestau încheierea acestor înțelegeri erau semnate ca martori de Giovanni Turiglia și Polo Minio³⁰. Întârzierea plății creditelor a provocat unele neajunsuri debitorului. Astfel, în urma soclității lui Bernardo Borisi, bailul venețian ordona la 29 aprilie 1620 punerea sub sechestr a mărfurilor și bunurilor aparținând lui Constantin Battista Vevelli depozitate la Constantinopol³¹. Luca Vevelli cerea imediat ridicarea sechestrului, invocând mărturia scrisă a lui Bartolomeo Locadello, Polo Minio și Giovanni Turiglia ca probă a achitării integrale a sumei de 1.757 de țechini, reprezentând datoriile cumulate ale lui Giovanni Battista Vevelli față de Bernardo Borisi³². În fața acestor dovezi, bailul Almorò Nani i-a convocat pe Antonio di Negri și Christofor (II) Brutti, reprezentanții creditorului, și în urma neprezentării acestora la ambasada venețiană a decis să ridice sechestrul asupra mărfurilor și bunurilor lui Constantin Battista Vevelli³³. Creditele pe care Bernardo Borisi le reclama de la Constantin Battista Vevelli nu au fost însă integral achitate nici după mai bine de un deceniu, astfel încât Francesco Borisi, urmașul creditorului, îl trimitea în ianuarie 1634 de la Veneția la Constantinopol pe medicul danez Giovanni Andrea Scoccardi cu intenția declarată de a recupera de la moștenitorii debitorului sumele datorate³⁴.

Constantin Battista Vevelli a obținut cea dintâi dregătorie, aceea de paharnic³⁵, în vremea primei domnii a lui Radu Mihnea în Moldova. Tot Radu Mihnea, însă ca domn al Țării Românești, îi acorda dregătoria de mare paharnic, pe care a deținut-o în perioada 1622-1623³⁶. În urma înrudirii cu Alexandru Iliaș, Vevelli devenea principalul

²⁷ *Ibidem*, f. 119^r.

²⁸ *Ibidem*, f. 107^v.

²⁹ *Ibidem*, b. 280, f. 22^v.

³⁰ *Ibidem*, b. 284, ff. 181^v-182^r.

³¹ *Ibidem*, b. 280, f. 142^v.

³² *Ibidem*, ff. 41^v-43^v.

³³ *Ibidem*, ff. 42^r-42^v.

³⁴ *Ibidem*, b. 284, doc. nenumărat (ianuarie 1634).

³⁵ Nicolae Stoicescu, *Dictionar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București, 1971, p. 346.

³⁶ *Ibidem*.

sfătuitor al acestuia³⁷, însoțindu-l la Constantinopol și apoi în Moldova, unde cretanul avea să-și găsească sfârșitul în anul 1633³⁸. Cu acordul otomanilor, Constantin Battista Vevelli a participat, în calitate de mesager al lui Radu Mihnea, la inițierea și medierea tratatelor care au dus la încheierea păcii polono-otomane de la Hotin în 1621³⁹. Un an mai târziu, în vreme ce se îndrepta spre Constantinopol ca emisar al polonilor, Constantin Battista Vevelli era încarcerat la Iași, din porunca lui Ștefan Tomșa II, fiind eliberat la sosirea în oraș a solului polon Christofor de Zbaraz⁴⁰. La 11 iunie 1622, pretendentul venețian Gian Giacomo Locadello i-a încredințat lui Constantin Battista Vevelli, care urma să-l însoțească pe drumul de întoarcere pe solul polon trimis la Poartă, o scrisoare către Stanislaw Lubomirski. Fără îndoială că negustorul cretan, supus venețian, nu a ezitat să-i ofere bailului Giustinian o copie a epistolei, iar acesta a trimis-o deîndată autorităților Serenissimei⁴¹.

Alexandru Iliș a încercat să întrețină, atât ca pretendent cât și ca domn, raporturi protocolare cordiale cu ambasada venețiană din Constantinopol, cunoscând influența politică a bailului în capitala otomană. Aceste contacte au fost mijlocite de către cumnatul său Constantin Battista Vevelli, în calitatea acestuia de supus venețian. Vevelli, care s-a aflat și în slujba lui Radu Mihnea și își dovedise priceperea în cazul misiunii cu caracter politico-diplomatic care a dus la finalizarea tratatelor otomano-polone din 1621, nu a renunțat niciodată la implicarea în afacerile comerciale, așa cum s-a crezut în trecut⁴², dimpotrivă, animat de dorința de-și spori veniturile, a investit capitaluri consistente în negustoria cu pește și caviar exportat de la gurile Dunării, via Constantinopol, în laguna venețiană⁴³. La începutul anului 1623, după moartea fratelui său, Luca Vevelli, Constantin Battista Vevelli și fiii săi legitimi au moștenit o parte dintre bunurile defunctului, conform dispozițiilor testamentare din lăsamântul înregistrat în registrul bailului Giorgio Giustinian⁴⁴.

În nume propriu sau ca mesager al lui Alexandru Iliș, Constantin Battista Vevelli a vizitat în mai multe rânduri palatul reprezentanței diplomatice venețiene din Pera. În vara anului 1629, el îi scria dogelui o scrisoare⁴⁵ – trimisă bailului Sebastiano

³⁷ Miron Costin, *Opere*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 97.

³⁸ Aurel H. Golimas, *Diplomatul Constantin Batiște Vevelli Rettimiotul și revoluția Moldovei din primăvara anului 1633*, în „Studii și cercetări istorice”, XVIII, 1943, p. 409-410; Vasile Neamțu, *Răscoala din Moldova din primăvara anului 1633*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași”, secțiunea a III-a, „Științe sociale”, II, fasc. 1-2, 1956, pp. 30-32; M. Costin, *op. cit.*, p. 80.

³⁹ Alessandro Ziliolo, *Delle historie memorabili de' nostri tempi, scritte da ...*, Parte Seconda [vol. II], Libro Quattro, con Licenze de' Superiori, e Privilegi, presso il Turrini, Venezia, 1654, pp. 111-112; Anton Mesrobianu, *Nuovi contributi sul vaivoda Gaspare Graziani e la guerra turco-polacca del 1621*, în „Diplomatarium Italicum”, III, 1934, pp. 162-163; A. H. Golimas, *op. cit.*, pp. 409-410; M. Costin, *op. cit.*, p. 80; Ilie Corfus, *Noi informații despre români în vechi ediții polone de documente*, în „Revista de istorie”, XXXI, nr. 3, 1978, p. 493.

⁴⁰ P. P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Române*, București, 1930, pp. 16-17.

⁴¹ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IV/2, București, 1884, doc. CCCCLXIII, pp. 397-398.

⁴² A. H. Golimas, *op. cit.*, p. 407.

⁴³ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti protocolli*, b. 279, ff. 163^v-163^v, f. 187^r; *Ibidem*, b. 280, ff. 41^v-43^v, f. 107^v, f. 119^f, f. 142^v; *Ibidem*, b. 284, ff. 181^v-182^f.

⁴⁴ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Cancelleria*, b. 373/1, doc. nenumărat (10 ianuarie 1623).

⁴⁵ Scrisoarea adresată bailului Venier este amintită chiar de către destinatar, în *dispaccio* din 18 august 1629, vezi E. de Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, doc. CCCCLXXXIX, p. 431; scrisoarea lui Vevelli către doge în *Ibidem*, doc. CCCXC, pp. 432-433.

Venier cu scopul de a facilita expedierea acestora prin serviciul de poștă ce deservea ambasada – cerând îngăduința de a construi o mănăstire, în memoria părintelui său, în vecinătatea orașului natal, Retimo⁴⁶. Câteva luni mai târziu, în noiembrie, Vevelli îl însoțea pe Alexandru Iliș, recent mazilit din domnia Țării Românești, la Constantinopol și nu întârzia a se prezenta bailului⁴⁷. Discuția care a urmat a fost rezumată de către diplomatul venețian într-unul din obișnuitele rapoarte adresate dogelui: Constantin Battista Vevelli lăsase să se înțeleagă că, prin influența pe care o avea pe lângă demnitarii otomani, cumnatul său avea să fie curând reînvestit în domnie și, ca urmare, Venier a folosit ocazia întrevederii cu negustorul cretan spre a-i transmite salutări lui Alexandru Iliș, gândind că viitorul principe „havrebbe modo di esercitar la sua buona disposizione verso gl'interessi della Repubblica”, însă diplomatul venețian se limita doar la „parole generali, et amorevoli, senza [...] alcuna obligatione”⁴⁸. Abia din martie 1630 cunoaștem o altă prezență a lui Vevelli la ambasada venețiană, unde era primit de către noul bail, Giovanni Cappello, și de cel care își încheia misiunea, Sebastiano Venier. La acea dată venețienii continuau să prospecteze posibilitatea angajării de mercenari și a achiziției de cai din Țările Române, pentru a-și consolida potențialul militar în perspectiva conflictelor ce se anunțau în Peninsula Italică, și legăturile privilegiate de care beneficiau supușii Serenissimei în Țările Române, ca Vevelli și Bartolomeo Locadello, sau italo-levantinii, ca Bartolomeo Minetti, înlesneau materializarea unor astfel de proiecte. Toți aceștia promiteau sprijin și se arătau gata de a servi interesele Republicii marciane; îndeosebi Constantin Battista Vevelli, încrezător în apropiata numire a lui Alexandru Iliș ca domn, le prezenta baililor, probabil atât în numele lui, cât și al cumnatului său, un plan detaliat pentru a conduce până în lagună, trecând prin Belgrad și mai departe prin portul Spalato (Split), 1.000 de oșteni aleși pentru trupele de cavalerie⁴⁹. În luna iulie a aceluiași an, negustorul cretan îl întâlnea din nou pe Giovanni Cappello și reconfirmă promisiunile privitoare la „l'estratone di genti et cavalli da quella Provincia [Țara Românească, n. n.]”, unde nădăjduia să fie investit domn „Alessandro suo cognato”, cu ajutorul amiralului flotei otomane obținut cu importante sume de bani⁵⁰.

În vara anului 1630, după întrevederea cu Constantin Battista Vevelli, bailul Giovanni Cappello spera ca așteptata numire a lui Alexandru Iliș pe tronul muntean să îl determine pe cumnatul domnului, negustor care se implicase activ în exportul de mărfuri de la Dunărea de Jos către orașul lagunar, să participe la creșterea volumului importurilor venețiene de ceară și piei din Muntenia⁵¹. În vara anului 1629, Petru Raguzanul, emisarul bailului Venier, îi împărtășea lui Constantin Battista Vevelli – aflat alături de cumnatul său, Alexandru Iliș, domnul Țării Românești – detaliile planului venețian, iar acesta se angaja să sprijine în viitorul apropiat achiziționarea de cai și angajarea de oșteni pentru necesitățile militare ale Veneției⁵². Aceleași

⁴⁶ De altfel, a și primit autorizarea ducală pentru edificarea mănăstirii, care a fost închinată Sfântului Apostol Luca, vezi ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 288, f. 76^v.

⁴⁷ E. de Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, doc. CCCXCIV, p. 436.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, doc. DI, pp. 440-441.

⁵⁰ *Ibidem*, doc. DIX, pp. 447-448.

⁵¹ *Ibidem*, doc. DX, p. 448.

⁵² *Ibidem*, doc. CCCCLXXXIX, p. 431.

angajamente și le asuma în scris față de diplomatul venețian și Bartolomeo Locadello⁵³, care îl recomanda călduros pe Vevelli, desigur pentru că erau asociați în negustoria cu produse provenind din spațiul românesc⁵⁴. În iunie 1631 nu se înregistrase nici un progres în privința proiectului recrutării de trupe din Muntenia, iar, după spusele diplomatului venețian, o parte dintre „actori” erau în imposibilitate de a acționa: „il Vevelli, cognato d'Alessandro [Iliaș, n. n.] già Principe di Valacchia s'è nascosto per la persecutione con che lo circonda la novella Principessa di Valacchia [Victoria, soția lui Leon Tomșa, n. n.] col favor del Bostangi Bassi per differenza di una certa cosa”⁵⁵, în vreme ce „il Principe deposto di Moldavia [Alexandru Coconul, n. n.] col Signor Bartolomio Minetti suo zio”⁵⁶ sosiseră de curând la Poartă. După cum este bine cunoscut, ulterior Alexandru Iliaș a fost numit de către sultan domn al Moldovei, iar negustorul cretan avea să-l însoțească în calitate de principal sfătuitor, rămânându-i fidel până în ultimele clipe ale vieții sale.

Din prima căsătorie a lui Constantin Battista Vevelli cu Maria, fiica marelui vornic Nestor Ureche, a rezultat un fiu, Nistor⁵⁷, în vreme ce din a doua căsătorie a cretanului, care și-a unit destinele cu Mărioara, sora lui Alexandru Iliaș, s-au născut mai mulți copii. Într-o procură notarială redactată în anul 1643 la ambasada venețiană de la Constantinopol, la solicitarea urmașilor defunctului Constantin Battista Vevelli, se menționa numele „doamnei Mariora Banopula, soția amintitului Constantin [Battista Vevelli, n. n.]”⁵⁸; numele soției negustorului cretan este indubitabil, astfel se elimină o incertitudine care dăinuia de mai bine de șase decenii, aceea privitoare la „numele femeiei lui Vevelli”⁵⁹. S-a opinat că soția lui Vevelli ar fi fost, foarte probabil, sora Elenei, doamna lui Alexandru Iliaș, „o greacă din Stambul”⁶⁰, însă credem că Mărioara Banopulos – nume, acesta din urmă, dintr-o primă căsătorie – era, mai degrabă, sora domnului. Din căsătoria lui Constantin Battista Vevelli cu Mărioara au rezultat Lucachi (mare jitnicer în 1667)⁶¹, Battista (II) Vevelli și frații minori ai acestora, care în 1643 locuiau împreună cu mama lor la Constantinopol. Amintita procură notarială redactată la 3 iulie 1643 la ambasada venețiană din capitala otomană precizează explicit că soția lui Constantin Battista Vevelli era la acea dată, împreună cu Battista, fiul cel dintâi născut, „tutor ai celorlalți fii minori al amintitului Constantin, soțul său”⁶². După doi ani de la pronunțarea de către guvernatorul venețian al Insulei Creta a unei interdicții de intrare pe teritoriile Serenissimei, motivată de o cauză necunoscută, Battista (II) Vevelli, înfățișat ca „huomo d'ordinaria statura, di pelo nero, barba castagna, d'anni 43 [sic] in circa”, primea la 30 iunie 1643 un salvconduct cu valabilitate de cinci ani spre a se prezenta în instanțele de apel ale Republicii marciene, în încercarea de a obține

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Constantin Battista Vevelli a fost asociat cu frații Locadello, vezi ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti protocolli*, b. 280, f. 119^r.

⁵⁵ E. de Hurmuzaki, *Documente*, vol. IV/2, doc. DVII, p. 446.

⁵⁶ *Ibidem*, doc. DVIII, pp. 446-447.

⁵⁷ N. Stoicescu, *op. cit.*, pp. 346-347.

⁵⁸ ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 288, ff. 76^v-77^r.

⁵⁹ A. H. Golimas, *op. cit.*, p. 406.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 347.

⁶² ASV, *Bailo a Costantinopoli. Atti Protocolli*, b. 288, reg. II, ff. 4^v-5^r, ff. 76^v-77^r.

revocarea dispoziției restrictive care îi viza⁶³.

Urmând tradiția de familie, cretanul Constantin Battista Vevelli s-a implicat activ în comerțul cu produse exportate de la gurile Dunării pe piața venețiană, acumulând un important capital financiar care i-a îngăduit să îi crediteze pe unii candidați la tronul Țărilor Române. Astfel, el a devenit apropiat și rudă prin alianță a lui Alexandru Iliaș, pe care l-a susținut la Poartă spre a căpăta investitura în domnia Moldovei, legându-și destinul de acesta. Prin ceea ce a întreprins ca mare negustor și apoi principal sfătuitor al domnului, Constantin Battista Vevelli s-a dovedit un adevărat protagonist al vieții economice și politice din Țările Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea.

A PROTAGONIST OF THE POLITICAL AND ECONOMICAL LIFE OF THE ROMANIAN PRINCIPALITIES IN THE FIRST DECADES OF THE 17TH CENTURY: CONSTANTINE BATTISTA VEVELLI

Abstract

The author describes the commercial activity of two generation of a Greek family of merchants and ship-owners from Crete Island, possession of Venice basing his researches on some inedited documents from 16th-17th Centuries, from notarial registers belonging to Venetian ambassadors at Constantinople. Constantine Battista Vevelli, son of Battista and grandson of Constantine, born at Retime, in the Island of Crete, probably at the beginning of the last decade of 16th Century, followed his father at Constantinople, getting involved in commercial actions with important products from Romanian Principalities and merchandise for export from Crete and Venice. The wine of Crete, exported on the Polish market, especially at Lvov, and fish, caviar, wax, skins, brought from the Romanian Principalities in order to be sold in the Venetian lagoon with profitable prices, generated the relative great fortune of the Vevelli Family in that époque. Because of his economical status, Constantine Battista Vevelli was in the entourage of princes of the Romanian Principalities, and obtains the nomination in the dignities of counselor from Radu Mihnea, during the years of his principalities in Moldavia and Wallachia. The Croatian Gașpar Grațiani, prince of Moldavia from 1619 at the 1620, nominated the Greek merchant at great customer, one of the high level positions in the public administration of his state. The nomination by the sultan of Constantine Battista Vevelli's brother in law Alexander Iliaș as prince of Moldavia represents the moment in which his political influence in the Romanian space was highest. The merchant from Crete accompanied him as a main counselor in Iași and remained devoted until the end of his life. Constantine Battista Vevelli dies in horrible conditions, executed by the revolts peoples in the spring of 1633, during the revolt of Moldavians against the prince Alexander Iliaș and his Levantine clients. Constantine Battista Vevelli had many sons, resulted from his two documentary attested marriages, but certainly known are Lucachi, who remained in Moldavia where he followed an administrative career among the local little nobility, and Battista (II), who was resident in Constantinople in 1643, together with his mother, Mărioara and his minor brothers.

⁶³ *Ibidem*, f. 73^v.